

Faka Pasifika

The pacific way

Mana: Voorbij Geloof !

Volgens de Maori bezit zelfs het meest onbeduidende plantje mana. Dit woordje betekent zoiets als een bijzondere kracht en elke cultuur heeft zo zijn eigen objecten en wezens waaraan mana wordt toegekend.

Polynesië (vele eilanden) is een van de drie grote eilandgroepen in de Grote of Stille Oceaan die samen Oceanië vormen. Ruwweg vormt het een driehoek met Nieuw-Zeeland, Hawaï en Paaseiland als hoekpunten.

De volgende eilanden en eilandketens liggen in Polynesië:

Baker eiland -- Cookeilanden -- Gambiereilanden (deel van Frans-Polynesië) -- Genootschapseilanden (deel van Frans-Polynesië) -- Hawaï -- Howland eiland -- Johnston atol -- Line-eilanden (deel van Kiribati, bevatten eveneens Kingman rif, Palmyra atol en Jarvis eiland) -- Marquesaseilanden (deel van Frans-Polynesië) -- Midway eilanden -- Nauru -- Nieuw-Zeeland -- Niue -- Paaseiland -- Phoenixeilanden of Rawaki (deel van Kiribati) -- Pitcairn -- Samoa-eilanden (bevatten Samoa en Amerikaans Samoa) -- Tahiti -- Tokelau -- Tonga -- Tuamotu-eilanden (deel van Frans-Polynesië) -- Tuvalu -- Wallis en Futuna -- Zuidelijke Eilanden of Tubuai-eilanden (deel van Frans-Polynesië).

Scheppingsverhaal van de Maori

In het begin was er niets, helemaal niets.

Toen kwam het duister, een pikdonkere zwarte nacht. En toen... ontstond het eerste licht. Het was niet groter dan een worm. Daar kwam de god Ranginui, de hemelvader en zijn vrouw Papatuanuku, de godin van de aarde. Ze hielden zoveel van elkaar dat ze elkaar stevig omarmden en nooit loslieten. En dus zaten de hemel en de aarde aan elkaar vast. Maar ze hielden elkaar zo stevig vast, dat er geen licht op aarde was. Dus kon er niets groeien. Papatuanuku en Ranginui kregen verschillende kinderen. Ze kregen Tangaroa, de god van de zee, Tumatauenga, de god van het bos en Twahiri, de god van de wind. Maar deze kinderen werden gevangen gehouden door de omarming van hun ouders. Ze konden niets zien in het donker en konden zich nauwelijks bewegen. Elke kind probeerde er tussenuit te komen, maar het lukte niemand. Uiteindelijk lukt het Tumatauenga, de god van het bos, om zijn ouders een heel klein stukje uit elkaar te duwen. Hij drukte zijn schouders tegen de aarde en met zijn voeten tegen de hemel. En zo duwde hij jaren en jaren achtereen. Uiteindelijk gingen de hemel en aarde, zijn vader en moeder, een klein eindje van elkaar. De spieren waarmee ze elkaar vasthielden werden door Tumatauenga in stukken gehakt, waardoor een vuurrode aarde ontstond. Hij duwde ze verder uit elkaar en jawel... er kwam licht op de aarde! Er begonnen bomen en planten te groeien. De godenkinderen ontsnapten en begonnen de wereld verder vorm te geven. Tumatauenga maakte de zon en de maan en versierde de hemel met sterren. Toen maakte Tumatauenga de eerste vrouw, Hine en trouwde met haar. Ze kregen kinderen, de eerste Maori. Maar Papatuanuku en Ranginui waren ongelukkig en diep bedroefd. Ze misten elkaar zo erg, dat ze niet konden stoppen met huilen. Ze huilden en huilden maar door. Uit de tranen van Ranginui ontstonden rivieren en zeeën

en er kwam dauw op het gras. De nevel die opsteeg uit het gras van het symbool van hun eenzaamheid.

Hoe het begon

Wanneer de eerste Maori in Nieuw Zeeland aan land kwamen, is niet zeker. Maar vaak wordt er gezegd dat de Polynesische zeevaarder Kupe de eerste was tussen 850 en 950. Hij gaf het land de naam 'Aotearoa', dat 'Het land van de lange witte wolk' betekent omdat er toen hij aan kwam varen laaghangende bewolking over het land hing. Na zowel het Noorder- als het Zuidereiland verkend te hebben, vaarde hij, volgens de legende, dolenthousiast terug naar zijn Hawaiki-eilanden in Polynesië. Toch duurde het toch zo'n 350 jaar voordat de Maori van deze eilanden de oversteek naar hun nieuwe vaderland durfden te maken. Ze zochten hun heil ergens anders vanwege de stammenoorlogen, overbevolking en ziektes die de Hawaiki-eilanden plaagden.

Rond 1000 - 1100 kwamen de eerste Maori met een vloot kano's aan. Ze brachten verschillende soorten planten en dieren met zich mee. Bijvoorbeeld een kiore, een Polynesische rat die vetgemest een delicatessen was en wortelgewassen als de yam en de kumara. De Maori bouwden nederzettingen, pa's, op grote stukken grond met daarop houten hutten en voedselbewaarplaatsen. Ze verbouwden groenten en zoete aardappelen op kleine akkers en gebruikten in plaats van dieren houten gereedschap om te oogsten. In een pa bevond zich ook altijd een gemeenschapshuis, het belangrijkste en mooiste gebouw waar werd vergaderd, gefeest, getrouwd en gerouwd. De Maori gebruikten voornamelijk hout om versieringen aan te brengen en beeldden vaak goden en voorouders af. De stamleider en priesters genoten de hoogste status en het leiderschap werd van vader op zoon doorgegeven.

Op zoek naar meer land om voedsel te verbouwen, werden de Maori steeds oorlogszuchtiger en vonden er steeds vaker stammenoorlogen plaats. Vanwege deze vijandigheid werden de pa's meestal op heuvels of gemakkelijk verdedigbare eilanden gebouwd en beschermd met een aarden wal of houten palen. Wanneer een territorium te klein werd, vielen ze gewoon een nabijgelegen stam aan. Er werden wapens gebruikt van steen, hout of been. De gevechten waren vaak bloedig en met de gevangengenomen vijanden werd niet mals mee omgegaan: deze werden als slaaf gebruikt, of nog erger, ze werden opgegeten...

Aan het einde van de 18e eeuw arriveerden de eerste Europese kolonisten onder aanvoering van Captain James Cook. De eerste contacten verliepen redelijk vreedzaam, afgezien van een bloedig incident bij Poverty Bay waar enkele Maori werden gedood. Maar later kreeg de westerse immigratie een steeds sterkere invloed op de Maori-cultuur. Zo werden grote gedeeltes grond door de nieuwe bewoners ingepikt en kregen veel Maori te maken met nieuwe westerse ziektes. Ook maakten de Maori-stamhoofden zich steeds meer zorgen om de toenemende wetteloosheid, het opkopen van hun land door de Europeanen en de stammenoorlogen. Om enige vrede te bewaren werd er in 1840 het Verdrag van Waitangi tussen bijna 50 Maori-stamhoofden en de Britse regering getekend. Hiermee gaven de Maori Koningin Victoria het recht land te kopen en in ruil daarvoor kregen de Maori alle rechten privileges van Britse onderdanen kregen met een bepaling waarbij de Maori ongestoord bezit van hun land, wouden en visgronden werd gegarandeerd.

Maar rond dit laatste punt begonnen de problemen die nog vandaag de dag nog steeds voortduren. De Maori meenden namelijk dat heel Nieuw-Zeeland aan hen behoorde, maar de Britten bepaalden dat dit alleen gold voor de gebieden die zij al bewerkten en bebouwden. Deze misstanden ontstonden omdat er twee versies van het Verdrag waren: een in het Maori en de ander in het Engels, met verschillende betekenissen. Er braken bloedige gevechten uit en nog steeds is deze controversie niet uit de lucht.

In de eerste jaren na het tekenen van het Verdrag van Waitangi resulteerden de conflicten tussen de Maori en de blanke kolonisten - de Pakeha in de Maori-taal - tot enkele conflicten. Maar het verzet van de Maori om hun land te verdedigen bleef taai en in 1860 kwam het tot de Landoorlogen. Deze begon in Taranaki. Het ging hier om de verkoop van land aan de Britse regering door een stamhoofd van de Te Ati Awa-stam, zonder toestemming te hebben gevraagd aan zijn onderdanen. Toen de stam de transactie niet erkende en de Britse nederzetting in brand stak, nam de regering wraak en stuurde maar liefst 10.000 man om het land met geweld in te nemen. De meeste stammen op het Noordereiland reageerden door de Te Ati Awa te steunen waardoor het conflict enorm groeide.

Rond 1865 waren de vijandelijkheden op zijn ergst met meer dan 20.000 Britten tegen 5000 Maori. Ondanks deze ongelijke aantallen, hielden de Maori het lang vol. Er vonden op diverse plekken in het land oorlogen plaats, zoals in Taranaki in 1860-1861 en in 1865-1869, in Waikato/King Country tussen 1863-1867 en aan de East Coast tussen 1868-1872. Door conflicten tussen Maori-stammen onderling, nam het Maori-verzet af. Soms vochten rebellerende stammen zelfs aan de Britse kant mee en verloren ze de steun van een groot deel van de Maori-bevolking. Rond 1870 eindigden de Landoorlogen en namen de landverkopen toe, veelal onder dwang van de Britten. Deze oorlogen leidden tot de inbeslagneming van 12.000 km² door de regering. Een deel hiervan werd aan 'beviende' Maori-stammen gegeven en een groot deel ging naar de Europese kolonisten.

Lang leefden de Maori en de Paheke gescheiden van elkaar. Hoewel er wel gemengde huwelijke plaatsvonden leefden veel Maori in afgelegen gedeeltes van Nieuw-Zeeland. In het begin van de 20e eeuw begonnen Maori zich te organiseren en kregen leiders die zich specialiseerden in zowel westerse als Maori gewoonten en gebruiken. Deze kregen ook een politieke stem door plaatsen in het Nieuw-Zeelands parlement. Langzamerhand ontstond er meer onderling respect en werd de Maori-cultuur steeds meer erkend en geaccepteerd. Vooral na de Tweede Wereldoorlog begonnen de verschillende culturen zich steeds meer te mengen toen Maori naar de steden trokken op zoek naar werk. Nadeel was dat die Maori steeds meer verwijderd raakten van hun eigen cultuur en zelfs de taal begonnen te vergeten. In de jaren zestig ontstond er de roep naar een herwaardering van de Maori-cultuur.

Hoewel er meer respect voor de Maori was, werden zij nog steeds op verschillende punten achtergesteld. De binnenlandse politiek kenmerkte zich ook door enige onrust. Op Waitangi Day in 1981 protesteerden radicale Maori-groeperingen tegen de schendingen van het Verdrag uit 1840. Dit betrof vooral landaankopen, onrechtmatige onteigeningen en visserijrechten. De Maori eisten dat het onrecht dat de regering hen had aangedaan zou worden gecompenseerd. In 1989 werd de eerste rechtszaak gewonnen en meer succesvolle uitspraken volgden. Veel grond is er aan Maori teruggegeven en ontvingen zij naast excuses en geld ook aandelen in een groot visserijbedrijf. Belangrijk was dat er de interesse in de Maori identiteit steeds verder groeide onder de Paheke - de witte Nieuw-Zeelanders - en de Maori zelf.

Elke archipel heeft zijn eigen sfeer en karakter. Het zijn echter alle eilanden waar oude tradities in ere worden gehouden, waar muziek en dans een belangrijk deel uitmaken van het dagelijks leven. Het zijn kleurrijke mensen, die trots zijn op hun eilanden. Eilanden, waar de gastvrije bevolking de bezoeker altijd met een welgemeend 'Maeve' en een bloemenkrans zal begroeten. De 'tiare', de nationale bloem van Frans Polynesië met zijn subtiele geur, is slechts een van de vele soorten bloemen op de eilanden. Het gehele jaar door zult u omringd worden door de uitbundig gekleurde bloemenpracht. De eilanden van Frans Polynesië zijn bijna als een schilderij: fel gekleurde bloemen, groene heuvels, witte stranden, turquoise lagunes, een diepblauwe oceaan en een kleurrijke bevolking.

Religie

De Maori vereren meerdere goden. Alles start bij Rangi (vader de hemel) en Papa (moeder de aarde) Uit beide goden ontstonden 70 andere goden. Volgens de mythologie is de kosmos ontstaan, doordat Rangi en Papa uit elkaar werden gehaald door hun kinderen.

De Maori leven in harmonie met de natuur omdat ze geloven dat de goden Nieuw Zeeland aan hen geschonken heeft. Wanneer ze iets uit de natuur halen zeggen ze een karakia (soort gebed) op, waar in ze de god bedanken voor zijn gave.

Maori tradities

Doordat de Maori geen schrift kennen, geven ze hun geschiedenis tradities door middel van zang, dans, verhalen en kunst door.

De mannen staan bekend om hun fantastische houten kunstwerken (whakairo) en het maken en decoreren van vaartuigen zoals kano's. Het hoofd is voor de Maori het belangrijkste deel van het lichaam en die wordt dan ook vaak afgebeeld in het hout. De houten maskers van de Maori zijn herkenbaar aan de bolle, uitpuilende ogen en een uitgestoken tong. Dit zie je ook weer terug tijdens verschillende oorlogsdansen (haka), waarbij de mannen hun ogen bollen en hun tong uitsteken om de vijand te intimideren. Deze dans wordt uitgevoerd op zogenaamde Hangi feesten. Een hangi is een maaltijd waarbij vlees, vis en groente in de hete grond zijn gaargestoomd. Tijdens zo'n feest kun je kijken en luisteren naar zang en dans van de Maori onder het genot van een heerlijke Hangi maaltijd. [Klik hier](#) als het je leuk lijkt zelf zo'n feest bij te wonen.

De vrouwen zijn experts in het weven (raranga), vlechten en rietpanelen maken. Deze rietpanelen genaamd tukutuku worden gebruikt als decoratie aan de wanden in gemeenschapshuizen.

Ook de tatoeages (moko) van de Maori zijn wereldwijd bekend. Moko gezichttatoeages worden nog steeds gedragen door Maori die de traditie van hun voorouders voort willen zetten. Waarschijnlijk zijn de Moko's ontstaan omdat de Maori geloofden op deze manier een spirituele band te krijgen met de stamvaders. De zelfde ontwerpen die op beelden werden aangebracht van regionale goden, werden ook op het gezicht getatoeëerd. Dit gebeurde door lijnen in het gezicht te snijden en deze op te vullen met inkt die werd

verkregen door het verbranden van rupsen, de schors van de Kapara boom of hars. De roet werd bewaard in kleine gedecoreerde potten, die als zeer kostbaar werden beschouwd.

Centraal staat MANA

(= spirit of the Polynesian people, de kracht) in alles wat leeft.

Veel Polynesische liederen bezingen de verbondenheid met mana. Gemoedstoestanden (liefde, verdriet, de ziel, gedachten, roep van de muziek, schoonheid, heimwee, afscheid).

De natuur en natuurkrachten (wind, regen, zon, maan, sterren, hemel, vuur, bergen, stof van de vulkaan, eiland, bloemen, geur, schelpen).

Goden en heersers (godin van de vulkaan Pele, Laka godin van de Hula, meergodendom). Metaforen worden veelvuldig toegepast: figuurlijke zaken weergeven met gelijkenis, met een diepere betekenis dit is de KAONA (= verborgen betekenis) bijvoorbeeld de vogel als symbool van liefde; vruchtbaarheids symboliek.

Oorsprong van de dans

Over de oorsprong van de dans zijn ook diverse theorieën. De Hawaïaanse dans bijvoorbeeld zou oorspronkelijk een (gedanste) vertaling van de goden voorstellen. Priesters zouden jongetjes uit de dorpen selecteren en meenemen de bergen in om in de leer te gaan voor hun belangrijke taak of levensroeping. De dans is nog steeds omringd met tradities: oli komo (entrance), he noano traditionele afsluitingen.

In het verre verleden stond voor een fout in de vertaling van de goden (fout in de dans) de doodstraf, naar men zegt. Fouten waren TABOE ofwel KAPU.

Later is de dans ook tot een soort volksvertellingen verheven en nog later mochten ook meisjes de dansen beoefenen.

Veel belangrijke families hadden een eigen hula halau (dans school), een eigen kumu hula (dans leraar/lerares). 'Hula' is het Hawaïaanse woord voor 'dans'.

In de tijd van de christening toen de missionarissen op Hawaii mensen van het veelgodendom naar het christendom wilden bekeren, werd de dans verboden. De dans was een uiting van 'primitief' en onzedelijk.

Koning Kalakaua echter herstelde de hula in ere als een hofdans, met lange jurken en hoge gesloten boorden. Kleding werd dus aangepast van bladeren, raffia en natuurproducten naar onze Westerse mode.

Heden ten dage is er op Hawaii nog slechts 1-2% autochtoon, 20% gemengd Hawaïaanse. Toch zijn veel mensen actief om de dans en de herleving van de oude cultuur en tradities te behouden. Er zijn officiële danswedstrijden en wereldkampioenschappen.

Haka

Haka is de naam van een groep traditionele oorlogsdansen van de Maori's. De dans was bedoeld om de tegenstander te imponeren en zodoende een psychologische voorsprong te verkrijgen.

Een HAKA TAPARAHĪ (haka zonder wapens) sluit bv. de welkomstceremonie af. Deze vorm van haka heeft noch een wreedaardig, noch een sacraal karakter, maar komt toch vrij woest over, door het springen van de deelnemers, het wild rollen met de ogen, het heftig bewegen met het hoofd en het in de maat op de billen slaan.

Afhankelijk van de situatie kan een haka of plechtig zijn, of treurig, bv. bij het bewenen van een dode. Maar een haka kan ook eerder komische passages bevatten, zeker wanneer het om louter amusement gaat.

Haka worden nochtans in de eerste plaats geassocieerd met oorlogsdansen.

Wanneer een haka dient ter voorbereiding op de strijd en een lijf aan lijf gevecht voorafgaat, wordt hij HAKA PERUPERU genoemd. De krijgers dragen dan een soort lans, in feite een lange knots met lemmet in de linkerhand, terwijl de chef een korte knots vasthoudt.

De haka peruperu- dans heeft de uitgesproken bedoeling angstaanjagend te zijn en hier komt de 'dans' neer op het herhaaldelijk hoog opspringen en bij het neerkomen een of andere vreesaanjagende houding aan te nemen. Tegelijk worden de oogleden wijd opengesperd en wordt er met de ogen gerold, zodat de pupillen een starende, angstaanjagende uitdrukking krijgen. De tong wordt uitgestoken en waar de eerste bewegingen van de dans nog vastgelegd en afgelijnd zijn, wordt de actie gaandeweg frenetischer en onbeheerster.

Ook vrouwen participeren bij het uitvoeren van haka, vooral bij de niet-gewapende versie, maar vroeger mogelijks ook bij de oorlogs-haka. Hoewel vrouwen slechts zeer uitzonderlijk aan de eigenlijke gevechten deelnamen, participeerden ze toch in de eraan voorafgaande haka, teneinde de krijgers aan te moedigen. Ook tijdens de strijd zelf zouden de vrouwen de mannen hebben aangemoedigd

Hedentendage wordt nog een haka uitgevoerd door het Nieuw-Zeelandse rugbyteam, de All Blacks, vóór het begin van iedere wedstrijd. Tevens worden Haka's uitgevoerd ten behoeve van toeristen.

De ngeri

Net als de haka behoort de ngeri ook eerder tot het gereciteerde (lees: geschreeuwde) genre, dan tot het gezongen genre.

Andere gereciteerde vormen om "tapu" af te weren, vinden we onder de zgn. KARAKĪA, vlugge geïntoneerde bezweringsformules of aanroepingen met een ritueel karakter. Tijdens de constructie van een gemeenschapshuis op de marae (het centrale dorpsplein) wordt tapu op het gebouw gelegd. Het is bv. gebruikelijk dat vrouwen de werf dan niet mogen betreden. Dit tapu dient evenwel bij voltooiing van het gebouw te worden opgeheven en hiervoor doet men beroep op een gereciteerde karakia. Nu nog worden bij de opening van een ontmoetingshuis of bij het ingebruik nemen van een nieuwe kano dergelijke karakia uitgevoerd.

Karakia

De term karakia wordt ook gebruikt voor eenvoudige bezweringsformules door kinderen en volwassenen tijdens het dagdagelijks leven geuit. Karakia worden snel, monotoon en naar het eind van de zin toe, in dalende lijn gereciteerd. De rituele karakia vereisen bijzondere aandacht, daar een fout, hapering of onderbreking tijdens de uitvoering, onheil, ziekte of zelfs de dood van de uitvoerder met zich kan meebrengen. Zeer belangrijke en lange karakia worden daarom vaak door twee priesters uitgevoerd, zodat de tekst, zelfs niet voor een ademhalingspauze, onderbroken dient te worden.

Traditionele Maori-muziek

De traditionele Maori-muziek is heden ten dage hoofdzakelijk vokaal. Het gebruik van instrumenten is in de loop der tijden meer en meer in onbruik geraakt, doch recent heeft wel een revival plaats.

In de traditionele Maori-muziek ontbraken oorspronkelijk snaarinstrumenten en membranofonen. De aerofonen of blaasinstrumenten en vele idiofonen (slaginstrumenten zonder membraan) werden vooral aangewend om vocale muziek te begeleiden.

De vocale muziek valt in twee grote groepen uiteen: de gereciteerde en de gezongen vocale muziek. Bij beiden staat de Maori-taal centraal. Deze taal is vandaag de dag ook als officiële Nieuwzeelandse taal naast het Engels erkend. Zowel de liederen als de recieten (redevoeringen) worden beiden vaak met dans geassocieerd.

Bij gereciteerde liederen ontbreekt een vaste organisatie van toonhoogten en ligt het tempo veel hoger dan bij de gezongen liederen.

De GERECITEERDE LIEDEREN

De POWHIRI of het welkomstlied en welkomstritueel is een mengvorm en wel in die zin, dat er zowel gereciteerde als gezongen delen in voorkomen en dat er zowel mannen als vrouwen aan deelnemen. De mannen schreeuwen, terwijl ze woest op de grond springen, met de voeten stampen en in eerste instantie met hun wapens dreigen. De vrouwen daarentegen zingen hun teksten melodieus.

Toen wij in Christchurch, op het zuideiland, voor het eerst een powhiri bijwoonden, die onaangekondigd, doch speciaal voor ons werd uitgevoerd, viel ons vooral het uitgesproken man-vrouw rollenpatroon op. Terwijl de mannen zich tot het uiterste inspanden er zo schrikwekkend mogelijk uit te zien en een zo agressief mogelijke indruk na te laten -iets waar ze wonderwel in slaagden-, beoogden de vrouwen duidelijk het tegengestelde effect. Zij zongen lyrisch, wat schril kontrasteerde met de mannenkreten, en droegen daarbij groene takken in de handen, die ze wiegend bewogen, waardoor ze zichzelf als het ware met een handendans begeleidden, zoals gebruikelijk tijdens een 'action song' (zie verder).

Een powhiri bestaat meestal uit verschillende delen. De powhiri van het Tuhoe-volk bv., is opgebouwd uit 4 opeenvolgende fragmenten:

- Karanga
- Whakatu waewae - Ko Te Puru
- Powhiri wahine - Hoki Wairua Mai Ra Toia Mai
- Haka Taparahi - I Haria Mai E Matou Te Aroha

Bij de aanvang van een dergelijk traditioneel welkomstlied staan de gewapende Maori-mannen voor de Maori-vrouwen. Zij symboliseren hiermee hun verdedigende functie. Zowel tegen verbale als tegen fysieke agressie dienen deze Maori-vrouwen, volgens hun traditie, beschermd te worden. Na het tweede deel van de traditionele powhiri, komen de vrouwen naar voor en gaan op gelijke hoogte met de mannen staan. De vrouwen dragen groene takken. De mannen steunen zich op een knie, doch blijven gewapend. De vrouwen voeren hun deel van de welkomstceremonie op en nadat ze zich hebben vergewist, dat de bezoeker met vredelievende doeleinden komt, trekken ze zich terug. Hierop reageren de mannen door hun wapens neer te leggen en een "haka taparahi", d.w.z. een "haka" of "mannenlied" zonder wapens uit te voeren. Hiermee symboliseren zij dat de bezoekers welkom zijn.

Zoals reeds aangegeven, worden dergelijke welkomstceremonies nog steeds uitgevoerd en vervullen de niets vermoedende bezoeker in eerste instantie met enige vrees, door het dreigende geschreeuw, gestamp en gegestikuleer van de mannen. Het ritueel heeft dan ook op het eerste zicht meer weg van een schijnaanval.

De vrouwen dragen geen wapens en nemen in eerste instantie een afwachtende houding aan. Het zijn dus de mannen die de bezoeker - de nieuwkomer- eerst en vooral ontzag willen inboezemen en respekt afdwingen en pas wanneer de mannen zich hebben vergewist van de vredelievende bedoelingen van de bezoeker, komen ook de vrouwen naar voor. Deze verwelkomen de bezoeker door melodieus te zingen en zacht met de armen heen en weer te wiegen. Pas daarna worden de wapens door de mannen neergelegd en worden de vredelievende bedoelingen duidelijk.

NGA MOTEATEA

Vroeger werden sommige vormen van deze moteatea-gezangen begeleid door fluitmuziek. Vooral de koauau (zie verder) werd hiervoor gebruikt. Deze fluiten werd normaal gezien met de mond gespeeld, doch volgens sommige auteurs werden ze ook wel eens door een kenner met de neus aangeblazen. Dit hoeft ons niet te verwonderen, want het kwam vroeger wel eens vaker voor, dat een aantal aerofonen op eilanden van de Stille Zuidzee, met de neus werden aangeblazen en dus echte neusfluiten waren. Maar voor de koauau zou deze speelwijze eerder uitzonderlijk zijn. Andere musicologen ontkennen dan weer ten stelligste dat dit ooit het geval zou zijn geweest met de koauau. De discussie is evenwel niet beslecht, wel integendeel. De vooraanstaande etnomusicoloog en autoriteit op het gebied van de Maori-Muziek, Mervyn McLean wijdde in 1972 een 32 pagina's tellend vooronderzoek aan dit onderwerp en kwam toen

reeds tot de conclusie dat de koauau beslist nooit als neusfluit kan zijn bespeeld . 13
Het betreft hier evenwel een vooronderzoek. De strijd tussen voor- en tegenstanders van deze stelling is nog steeds niet beslecht. In het volgende hoofdstuk over de muziekinstrumenten zullen we dieper op dit onderwerp ingaan.

Wanneer het instrument niet werd bespeeld, droeg men het instrument rond de hals. 14

Nga Moteatea bestaan grotendeels uit klaagzangen, soms ook liefdes- en slaapliederen. De inhoud van de tekst staat centraal.

De opbouw van de moteatea en de traditionele liederen is vrij stereotyp: vaak daalt men eerst een hele toon, dan stijgt men een halve toon en vervolgens nog eens halve. In de oudere moteatea raakt men soms vluchtig nog een derde hogere halve toon aan. Soms komen kwarttoonsinflecties voor.

Onder de categorie van de gezongen liederen, kunnen we volgende soorten onderscheiden:

de POI

Tijdens poi-liederen, die steeds door vrouwen worden uitgevoerd, wordt het ritme van het lied aangegeven door een of twee katoenen ballen met grote behendigheid tegen het lichaam te slaan. Hierdoor ontstaat een dof plofgeluid, dat het poi-lied begeleidt. De katoenen ballen zijn bevestigd aan de uiteinden van een koord, dat met grote vaardigheid en snel met beide handen wordt gemanipuleerd, zodat de uiteinden ervan het lichaam op diverse plaatsen raken.

Sommige bronnen verwijzen naar de poi als naar een dans, anderen klasseren de poi dan weer onder actie-liederen. Zeker is dat de poi-handelingen ook kunnen uitgevoerd worden tijdens bv. een pateere (zie hoger) .

Een voorbeeld hiervan is de traditionele poi van recente datum, de zgn. "POIA ATU TAKU POI", gecomponeerd in 1980. Deze poi werd uitgevoerd op de bekende pateere van Erenora Taratoa van Ngati Raukawa. Deze legendarische componiste, was zo mooi dat de andere vrouwen haar kleineerden. Dit lied was haar antwoord hierop.

De auteur Glen Pownall wijst er in zijn boek van 1972 op, dat de Maori sinds oudsher bij hun muzikale expressie blijkbaar hun liederen begeleidden met lichaamsbewegingen. Deze stelling wordt evenwel door vele auteurs weerlegd en de zgn. loutere 'action songs', d.w.z. liederen met verduidelijkende handbewegingen, doch zonder het manipuleren van enig object, zouden zelfs een 20ste eeuwse vinding zijn.

Hoe dan ook Pownalls boek brengt ons ook afbeeldingen van poi-ballen, waarvan wordt aangenomen, dat ze 19de eeuws zijn, wat dan weer een argument zou kunnen zijn voor zijn stelling, dat de poi gebruikt werden om nog meer bijkomende actie tijdens het lied te kunnen uitvoeren. 15

Die oudere, 19de eeuwse poi-ballen zijn uit plantenvezels gemaakt en net zoals de moderne poi bevestigd aan het uiteinde van een touw, dat in unisono tijdens het zingen heen en weer werd gezwaaid.

Toen wij eind jaren 80 in een Aucklands Maori-ontmoetingshuis getuige waren van een poi-cursus, wat paste binnen de toen sterk op gang komende revival beweging, waarbij de oude tradities terug aan de jongeren werden aangeleerd, viel het ons op dat er een aanzienlijk auditief verschil is tussen het live bijwonen van een poi-uitvoering en het beluisteren ervan op een opname. Wanneer men de Maori-vrouwen - want poi is een vrouwenaangelegenheid - deze katoenen ballen met een grote vingervlugheid en een verbazingwekkende behendigheid ziet manipuleren, hoort men de doffe plofgeluiden zeer goed en onderscheiden van de tonen van het lied. Bij eender welke opname evenwel horen we vooral het lied en komt de melodie veel te sterk op de voorgrond, wat o.i. afbreuk doet aan de charmes van het poi-spel, doch wel overeenkomt met de westerse gewoonte de melodie te bevoordelen t.o.v. de begeleiding.

de ORIORI

Oriori zijn liederen die zich tot kinderen, die afstammen van belangrijke leiders- of krijersgeslachten richten. Net zoals de meeste Maori-liederen, of ze nu gezongen of geciteerd worden, moeten de oriori zonder rustpauzes of onderbrekingen tussen de lijnen of strofen, worden uitgevoerd in een snel tempo.

De onderwerpen van deze liederen, die nochtans soms als 'slaapliederen' worden voorgesteld, handelen over de geschiedenis van de stam met al zijn mythes en legendes. Oriori worden namelijk speciaal voor kinderen van hoge afkomst gecomponeerd door hun grootouders en ouders. De bedoeling is het kind op te voeden en te instrueren over zijn speciale afkomst en verleden.

de PAO

Pao-liederen ontstaan dan weer voor een vorm van 'instant-composing', d.w.z. dat de voorzanger, die tevens de componist van de pao is, een eerste couplet zingt, dat onmiddellijk daarop door het koor wordt herhaald. Dit stelt de componist-voorzanger in de mogelijkheid het tweede couplet te bedenken, dat dan op zijn beurt eveneens wordt herhaald. En zo verder, voor de hele lengte van de pao. Typisch voor een pao is dus dat we ieder couplet twee maal te horen krijgen.

Inhoudelijk zijn het liederen van allerlei aard, doch steeds met een onderwerp van lokaal belang. Pao kunnen zowel grappig als ernstig zijn. Het kunnen op het moment zelf bedachte vaarwelliederer zijn. Dit in tegenstelling tot de waiata (zie hierna), die vooraf gekomponeerd werden. Of het kunnen ook antwoorden zijn op spot en belediging.

Maar pao kunnen ook als louter amusement gecomponeerd en gezongen worden, en bv. roddelen over liefdesaffaires enz.

de WAIATA

De Waiata zijn een van de frekwent voorkomende liedvormen van de Maori's. Waiata zijn treurliederer over diverse onderwerpen. Een enkele keer wordt de term ook gebruikt om in het algemeen het begrip 'poezie' of 'lied' aan te duiden, doch daar dit aanleiding tot verwarring zou kunnen geven, zullen wij deze algemene betekenis hier buiten beschouwing laten.

De waiata-liederer worden traditioneel steeds in groep en unisoen uitgevoerd. Bij de aanvang van een waiata wordt door een voorzanger de toon aangegeven. Het ganse lied

zal zich rond deze toonhoogte ontwikkelen, met variaties van slechts drie of vier toonhoogten met een kwarttoons- of nog kleiner interval. Deze intervallen zijn afgeleid van de prosodie van de tekst, maar toch meer dan loutere inflexies. De voorzanger zal ook tussen de lang uitgesponnen zinnen van het lied korte solistische passages ten beste geven. Deze worden hiianga genoemd en bestaan meestal uit betekenisloze syllaben, zoals 'ie', 'ii', 'ia', 'e-e-ii', enz., die de klagende expressie van de waiata versterken.

Het ritme van deze klaagzangen kan vrij ingewikkeld zijn, doch het tempo is constant.

Volgens het onderwerp dat bezongen wordt, onderscheidt men verschillende types waiata. De klaagzangen die de doden bewenen, zijn in de meerderheid. Ruim vier vijfden van alle nu nog bestaande waiata handelen hierover. Deze categorie wordt de WAIATA TANGI genoemd. 'Tangi' is dan ook het Maori-woord voor 'bewenen'. Ze werden meestal door vrouwen gecomponeerd. Bij de uitvoering ervan, tijdens dodenrituelen, werd van de vrouwen die nauw verwant waren met de overledene, tenandere ook verwacht, dat ze hevige tekenen van wanhoop vertoonden, zoals zich het haar uittrekken of het gezicht kwetsen met puntige voorwerpen, met een mes of met stenen. Sommige waiata tangi waren dus zeer betrokken op de eigen persoon, zoals bijvoorbeeld de openingsverzen van de klaagzang, gecomponeerd door Hera Hawaii bij de dood van haar zoon, aantonen

DE MODERNE, geaccultureerde MAORIMUZIEK

Hoewel hierover momenteel een verhitte discussie op gang is gekomen tussen de Maori's zelf en vooraanstaande etnomusicologen, zoals Mervyn McLean, willen wij hier slechts zeer summier uitweiden over de geaccultureerde Maori-muziekvormen.

De typische kenmerken van de traditionele Maori-muziek zijn verdwenen, de ukelele en de gitaar hebben hun intrede gedaan en heel wat kenmerken van de eenvoudige Amerikaanse amusementsmuziek zijn overgenomen.

Zo werd het unisono zingen vervangen door "close harmony". Het beperkt aantal toonhoogten (graduele opbouw van 2 toonhoogten naar 4 en maximaal 5) maakte plaats voor het westerse diatone, tonale toonsysteem.

Het logogenetisch aspect van de Maori-muziek is verlaten, evenals het muzikaal rollenpatroon. Waar de Maori-vrouwen traditioneel melodieus zongen, doch met minder toonhoogten dan de mannen en de Maori-mannen zoals hoger beschreven tijdens bv. powhiri, haka, ngeri enz. eerder schreeuwden dan zongen, doch binnen groter toonbereik, is dit aspect volledig uit de Maori-muziek verdwenen.

Nu zingen mannen en vrouwen samen en op quasi identieke wijze. Alleen blijft af en toe een beschaafde kreet behouden, als vage herinnering aan een krijgshaftige zangstijl.

Behoudens de revival-vormen werd verder in de moderne Maori-muziek enkel de handgebarentaal van de aktieliederen behouden.

Tijdens hun frequente reizen naar de eilanden in de Stille Zuidzee, legden Ad en Lucia Linkels, specialisten in de dans en muziek van dit deel van de wereld, vele dansen vast. Deze culturele schatten, uitgevoerd door de dansgroep Faka Polinisia zijn nu verkrijgbaar op drie DVD's. De dansbeschrijvingen zijn opgenomen in drie bijbehorende boeken.

Deze serie van DVD's en boeken bevatten oude en moderne hula dansen uit Hawaii, 'otea en 'aparima dansen uit Tahiti, action songs en haka's uit Nieuw Zeeland, sierlijke dansen en oorlogsdansen uit Samoa, ma'ulu'ulu en tau'olunga dansen uit Tonga, dansen van de verschillende Melanisische, Micronesische en Polynesische bevolkingsgroepen van Fiji maar ook dansen van kleinere en minder bekende landen als Tuvalu, Niue en Tokelau.

De serie loopt uiteen van eenvoudige dansen voor jongere kinderen tot meer ingewikkelde dansen voor oudere kinderen en volwassenen. Het gaat om 'zit'-danses, 'sta'-danses en danses waarbij door de ruimte bewogen wordt. De meeste danses gaan samen met de handbewegingen, die een verhaal vertellen: het typerende kenmerk van veel danses uit de Pacific.

De DVD serie De danses op de DVD's worden in authentieke kostuums uitgevoerd door dansgroep Faka Polinisia en enkele gast-dansers, onder leiding van Ad en Lucia Linkels. De DVD's zijn te gebruiken bij het aanleren van de danses (educatief) maar zijn tevens bedoeld om te genieten van de uitvoering op zich. De serie zal zeker gewaardeerd worden door iedereen die geïnteresseerd is in etnische dans, ethno-musicologie en de cultuur van de Pacific.

De boeken serie De boeken bevatten informatie over de achtergrond van iedere dans. Bovendien staan de danses er uitvoerig in beschreven, worden er stijlkenmerken aangegeven en zijn de muzieknotaties opgenomen. Daarnaast wordt ingegaan op de geschiktheid van de danses voor de verschillende leeftijdsgroepen.

De complete muziekuitsvoeringen van de danses uit de serie zijn eerder uitgebracht op de CD's Fiafia, Talofa, Hula haka hoko, Kaparima en Vela vela.

Kom kennismaken met dit programma:

di. 3 november 2005 te Merelbeke van 10 uur tot 17 uur
wo. 4 november 2005 te Diest van 10 uur tot 17 uur
do. 5 november 2005 te Torhout van 10 uur tot 17 uur

In een volgende danskrant vind je het programma voor deze dagen.